

<https://doi.org/10.62837/2024.6.316>

SƏKİNƏ ADİL QIZI ƏLİYEVA

*İş yeri-Azərbaycan Tibb Universiteti, Azərbaycan dili kafedrası
AMEA İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Türk dilləri şöbəsi- disertant*

E-mail: seliyeva90@gmail.com

ORCHID ID: 0000-0002-7807-8858

GÖYÇƏ MAHALI ŞİVƏLƏRİNDƏ TÜRKİYƏ TÜRKÇƏSİ İLƏ ORTAQ İŞLƏNƏN BƏZİ SÖZLƏRİN QARŞILAŞDIRMALI TƏHLİLİ (GÖYÇƏ AŞIQ YARADICILIĞINA AİD NÜMUNƏLƏR ƏSASINDA)

Göyçə mahalı İrəvan xanlığının ərazisinə daxil olan ən böyük mahallardan biridir. Hələ qədim zamanlardan türklərin ilkin yaşayış məskəni olaraq bilinən mahal Göyçə gölünün ətrafında yerləşir. Mahal adını da elə məhz bu gölün adından götürmüşdür. Mənbələrdə Göyçə sözünün mənasının gömgöy su, göy su olması bildirilir. Əhalisi əsas etibarilə Azərbaycan türklərindən olan mahal 32 kənddən ibarətdir.

Mahalın əhalisi müəyyən tarixi dövrlərdə öz yurd yerlərindən didərgin salınaraq deportasiya olunmuşdur. Burada yerləşən tarixi abidələr, yer adları saxtalaşdırılmışdır. Lakin ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra Qərbi Azərbaycan bölgəsinin tarixi daha geniş işıqlandırılmış, yeni elmi nəticələr və nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Mahalın şivələri ilə Türkiyə türkcəsinin oxşarlığı da bu ərazidə yaşayan xalqın türk əsilli (oğuz) olduğunun əyani sübutudur.

Açar sözlər: dil, etnik, dialekt, mənşə, tarixi həqiqətlər

Резюме

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ НЕКОТОРЫХ СЛОВ, РАСПРОСТРАНЕННО УПОТРЕБЛЯЕМЫХ С ТУРЕЦКИМ ЯЗЫКОМ В ГОЙЧИНСКИХ ДИАЛЕКТАХ (НА ПРИМЕРЕ ТВОРЧЕСТВА ГЁЧА АШИКА)

Гейчинский район – один из крупнейших округов, входящих в состав Иреванского ханства. Район, издревле известный как первоначальное поселение турков, расположен вокруг озера Гейча. От этого озера район получил свое название. Источники утверждают, что значение слова Гойче – голубая вода, голубая вода. Район, население которого составляют преимущественно азербайджанские турки, состоит из 32 сел.

Население района в определенные исторические периоды было перемещено и депортировано со своей родины. Расположенные здесь исторические памятники и топонимы были сфальсифицированы. Однако после обретения нашей страной независимости история региона Западного

Азербайджана получила более широкое освещение, были достигнуты новые научные результаты и достижения.

Сходство между региональными диалектами и турецко-турецким языком является ярким доказательством того, что люди, живущие в этой области, имеют тюркское происхождение (огузы).

Ключевые слова: язык, этническая принадлежность, диалект, происхождение, исторические факты.

Sakina Aliyeva

Summary

COMPARATIVE ANALYSIS OF SOME WORDS COMMONLY USED WITH TURKISH IN GOYÇA DIALECTS (BASED ON EXAMPLES OF GÖÇƏ ASHIK'S CREATIVITY)

Goycha district is one of the largest districts included in the territory of Iravan Khanate. The district, known as the original settlement of the Turks since ancient times, is located around Goycha Lake. The district got its name from this lake. Sources state that the meaning of the word Goyche is blue water, blue water. The district, whose population is mainly Azerbaijani Turks, consists of 32 villages.

The population of the district was displaced and deported from their homeland in certain historical periods. The historical monuments and place names located here have been falsified. However, after our country gained independence, the history of the West Azerbaijan region was more widely covered, and new scientific results and achievements were achieved.

The similarity between the regional dialects and Turkish is a clear proof that the people living in this area are of Turkish origin (Oghuz).

Keywords: language, ethnicity, dialect, origin, historical facts

Göyçə mahalı Azərbaycanın çox qədim tarixinə aid olan ərazilərdən biri olmaqla qədim oğuz türklərinin ana vətəni olmuşdur. Ta qədim dövrlərdən burada yaşayan sakinlər Azərbaycanın başqa regionlarında yaşayan insanlarla istər etnik, istər milli, istərsə də dil baxımından etnik bərabərliyə malik olmuşlar.

Əzəldən türk tayfalarının məskən saldığı Göyçə mahalında e.ə. VIII-VII yüzilliklərdən etibarən Qara dəniz ərazisində yaşayan ütnik olaraq türk olan kimmer, iskit, sak tayfalarının axını və məskən salması prosesi başlamışdır.

Orda əsrlərdə isə bu ərazinin Azərbaycan türklərinin qədim Vətəninin bir parçası olması barədə mənbələrdə inkar olunmaz faktlar mövcuddur.

Göyçə aşiq şeirlərində yer alan, tarixən işlədilən sözlərin Türkiyə türkcəsi ilə istifadə məqamları

Ay bimürvət, məlul durma, sən Allah,
Sən dərd əhlisənsə, mən də yarıyam.

Hicrandan cəsədim əriyib, billah,
Dərd ilə möhnətin xiridarıyam.
Türkiyə türkcəsində -1)üzgün, boynubükük, zavallı, yoxsul
Azərbaycan dilində- mələllı, qəmgın, məyus, məhzun, bezgin, usanmış
Bilməmişdən sən bir sözün öyünü,
Oxun atıb gizlədirsən yayını.
Dedim, yemə uşaqların payını,
Doldurma canıma *qor*, bizim kişi.
Türkiyə türkcəsində -1)yaxşıca yanaraq alov vəziyyətinə gəlmiş kömür və ya
odun parçası 2)məc.böyük kədər, üzüntü, sıxıntı, dərd 3)qırmızı
Azərbaycan dilində-ocaq və ya təndirdə yandıqdan sonra qalan xırda od
parçaları, kül arasında işıldayan xırda od parçaları
Məğrurluq etmərəm eldə, obada,
Artırıb həddindən olmama *ziyada*.
Həddini aşanı tutacaq qada,
Mən ki öz həddimi aşan deyiləm.
Türkiyə türkcəsində - 1)çox, daha çox, daha artıq 2)çoxalma, artma
Azərbaycan dilində- çox, artıq, çoxlu
Türkiyə türkcəsində -
Azərbaycan dilində-
Olmuşam səhrayı-qələndər kimi,
Car olur göz yaşım *nəhrlər* kimi,
Biçarə Nəcəfəm, səməndər kimi
Alışır bədənim, nara dönmüşəm.
Türkiyə türkcəsində -çay
Azərbaycan dilində- böyük çay, axar su
Öz-özünə düşmən edər yetəni,
Satın gəzər, pulla alır xatanı.
Bədövlad oğlunun dərdi atanı
Vədəsiz qocaldar, *ixtiyar* edər.
Türkiyə türkcəsində -yaşlı, qocalmış olan şəxs
Azərbaycan dilində-qoca, yaşlı, pirani
Eşitmişəm, təzə eşqə düşübsən,
Əl çək bu sevdadan, el qınar səni.
Qədd əyilib, xətt ağarıb, gün keçib,
Olubdu saqqalın *çal*, qınar səni.
Türkiyə türkcəsində -daşlıq yer, cılpaq təpə
Azərbaycan dilində-bitkisi az olan və ya heç olmayan yer
Daha uzaq düşüb ara yetirməz,
Bulunmaz dərdinə çara, yetirməz,
Həsrət əlim nazlı yara yetirməz,
Bağlanıb *gədiklər*, yol mənim üçün.

Türkiyə türkcəsində -bir zəminin üstündəki yıxıq yer, çatdaq və ya aralıq keçid

Azərbaycan dilində-dağın beli, aşırım
Nəcəfəm, istərəm hər yanı gəzim,
Axı onsuz mənəm gülərmi üzüm?
Girəndə məclisə axtarır gözüm,
Sevdicəyim hanı, niyə gəlmədi?
Türkiyə türkcəsində -sevgilim
Azərbaycan dilində-çox istənilən, əzizlənən adama müraciət tərzində işlənir
Pirani çağında rəhm eylə bizə,
Eyləmə dünyanı mana dar, oğul,
Artırıb dərdimi yetirdin yüzə,
Olubdur möhnətim bir anbar, oğul!
Türkiyə türkcəsində - yaşlı, qoca
Azərbaycan dilində- yaşlı, ahıl
Zərrab zinət verib, bəzəyə səngi,
Yaqutun, yəməninin olarmı *dəngi*.
Çıxardar safını, seçər məhəngi,
Qara daş qiymətdə zər ola bilməz.

Türkiyə türkcəsində -dəstəkləri paralel, yönləri eyni, qüvvələri bərabər olan güclər

Azərbaycan dilində-bərabər, tay

Azərbaycan dilində türkiyə türkcəsindən keçən sözlərinin işlənmə tarixi

Azərbaycan dili türk dillərinin oğuz qrupuna aid olub, dünyanın ən zəngin dillərindən biridir. Dilimiz bu qrupda Türkiyə türkcəsi, türkmən və qaqauz dili ilə birgə yer almaqdadır. Dilimiz həm türk mənşəli (əsl Azərbaycan sözləri), həm də alınma sözlər leksikası baxımından da çox zəngindir.

Lüğətimizdə yer alan alınma sözlərin böyük əksəriyyəti ərəb alınmalarından ibarətdir. Bu da anlaşılındır. VII əsrdən türklərin islam dinini qəbul etməsi ilə dilimizə ərəb mənşəli yeni sözlər daxil olmağa başlamış, zaman keçdikcə bu sözlər dilimizdə özünə daimi yer etmişdir. Lakin leksikamızdakı dinlə bağlı bütün sözlər ərəb mənşəli deyil.

Zamanla dilimizdəki ilamla bağlı sözləri fars sözləri əvəz etmişdir. Belə ki, bu gün dinimizlə bağlı fəal istifadə olunan namaz, oruc tipli sözlər fars mənşəlidir.

Dilimizdə az da olsa Avropa mənşəli sözlərə rast gəlirik. Bu tipli sözlər texnikanın inkişafı ilə bağlı olaraq işlənmişdir. Lakin müstəqil dövrümüzdə bu sözlərə qarşılıqlar tapılaraq özünküləşdirmə prosesi uğurla davam etməkdədir. (evakuasiya-təxliyə və s.)

Son zamanlar özləşmə meyilləri fonunda istifadə olunan Türkiyə türkcəsindən keçən sözlər leksikonumuzda sıxılıqla yer almaqdadır. Xüsusilə ərəb-fars alınmalarının bu sözlərlə əvəzlənməsi daha sürətli prosesə çevrilir.:vəziyyət-durum və s.

Ancaq bu prosesin tarixi daha qədimlərə dayanır. Belə ki, hələ Cümhuriyyət dövründən dilimizə aktiv olaraq Türkiyə türkcəsindən sözlər daxil olmuşdur. İki eyni xalqın dilində işlənən ortaq sözlər hər iki türkcəni zənginləşdirməklə bərabər, xalqların etnik kökəni barədə də geniş məlumat qaynağıdır.

Yuxarıda göstərilən misallar və qarşılaşdırılmalı təhlillər onu bir daha sübut edir ki, Göyçə mahalının, ümumilikdə Qərbi Azərbaycanın əhalisi əsas etibarilə türklərdən ibarət olmuş, burada yaşayan azsaylı xalqlar, o cümlədən də ermənilər bölgəyə məqsədli şəkildə gətirilmişdir. Buna baxmayaraq, əhali digər (türk olmayan) xalqlarla qohumluq münasibətləri yaratmadığından sakinlərin həm etnik, həm də linqvistik mənşəyi olduğu kimi qalmış və nəsilədən nəsilə ötürülmüşdür.

ƏDƏBİYYAT

1. Göyçəli Aşıq Nəcəf Bakı 2000
2. Almaz Ülvü- “Göyçə mahalı Kəsəmə” Bir kəndin tarixindən səhifələr Bakı CBS-2011
3. Bəxtiyar Əhmədov- “Göyçə mahalı azərbaycanlılarına qarşı deportasiyalar və soyqırımlar (XX əsr)” Bakı-2021
4. Türkce sözlük- TDK-Ankara-2005
5. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti Bakı Şərq-Qərb 2006 I cild
6. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti Bakı Şərq-Qərb 2006 II cild
7. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti Bakı Şərq-Qərb 2006 III cild
8. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti Bakı Şərq-Qərb 2006 IV cild

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: professor Sevinc Əliyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**